

Частна тъжба

Нели Василева - Стоянова

Private claim: The Private claim is the only mentioned in the law basis to initiate criminal proceedings of a private nature. It is an important institute which aims to protect the rights of victims. The article will consider the content of the private claim and requirements set out in the Bulgarian Criminal Proceedings Code. It is impossible without these requirements the complainant to approach the court and to initiate the lawsuit.

Key words: private claim, content of the private claim.

Една от целите на Българските наказателни закони е да защитават от престъпни деяния личността и правата на гражданите. Наказателният кодекс определя кои общественоопасни деяния са престъпления и какви санкции се налагат за тях, за да бъде това осъществено по-най добрия и благоприятен за пострадалия начин. В него е посочено кои от тези престъпления се преследват по общия ред и кои се преследват по частна инициатива. От своя страна Наказателно-процесуалният кодекс определя реда за осъществяване на наказателното преследване. Според разпоредбите му, за така наречените "дела от частен характер", които се характеризират с по-ниска обществена опасност, наказателната отговорност може да се носи от извършителя само когато пострадалият се възползва от правото си да повдигне обвинение като частен тъжител.

Под тъжба трябва да разбираме писмено изложение на лице, пострадало от престъпление от частен характер, подадено пред надлежен съд, с което се иска наказване на извършителя на престъпното деяние.

Правната регламентация на частната тъжба се съдържа в чл. 81 от НПК, където са посочени нейните реквизити. Тя трябва да бъде подадена в писмена форма и да съдържа данни както за подателя, така и данни за лицето, срещу което се подава. Задължително е тъжбата да бъде подписана от подателя или от подателите ако пострадалите са няколко. За да прояви желанието правни последици тъжбата следва да бъде подадена в шестмесечен срок от деня, когато пострадалия е узнал за извършване на престъплението или от деня в който пострадалият е получил съобщение за прекратяване на досъдебното производство.

Тъжбата ще породи вследствие правни последици, когато са спазени определените в закона изисквания. При евентуално неизпълнение на някое от тях можем да говорим за пропуск, в определени случаи и за недостатък, а в случаите на съзнателно поведение за престъпление. Това налага необходимостта да се спрем на отделните елементи на тъжбата и след като определим тяхната същност, да предвидим възможност за тяхното отстраняване.

Тъжбата е писмен документ, с която пострадалият иска започване на наказателно преследване, спрямо конкретно лице - извършител на престъпното деяние. Не е предвидена възможност тъжбата да бъде подадена устно пред съдебния състав. Причина за това е фактът, че същата е основание, пострадалият да сезира съда и да търси закрила за неговите права и интереси. Не е пречка тъжбата да бъде представена от упълномощен от тъжителя адвокат. Освен това тя трябва да се представи в съда с толкова преписа, колкото са и подсъдимите- 247 ал. 3 от НПК, тъй като негово право е да разбере в какво е обвинен и да може да организира защитата си. Дори и при независещи от съда и пострадалия причини, не връчването на препис от тъжбата на подсъдимия представлява съществено процесуално нарушение.

Тъжбата се подава пред съда, а не пред органите на досъдебното производство, защото по дела от частен характер такова производство не се провежда с изключение на хипотезите визирани в закона, когато същото се образува

от прокурор. Ако обаче е подадена пред орган на досъдебното производство или на прокурора, той е длъжен да изпрати тѣжбата на компетентния по негова преценка съд.

Правото да подаде тѣжба притежава само физическо лице, пострадало от престъпление от частен характер. То трябва да бъде дееспособно и процесуално правоспособно. Единствено пострадалият от престъпления, които се преследват по тѣжба, притежава това право. Трети лица нямат право **без съгласието на частният тѣжител** да подават вместо него частна тѣжба. Изключение от това правило е възможността на повереника да извършва определени действия, но само с пълномощно, подписано от тѣжителя. Ако пълномощното не е приложено към тѣжбата, то това може да бъде поправено в съдебно заседание или когато съдът определи срок в които то да се приложи.

Частната тѣжба може да бъде подадена от няколко лица, но при условие, че също са пострадали от престъпното деяние, които според НК се преследва по частна инициатива. Ако един от тях е сезирал вече съда, другите не могат да реализират правата си, **освен ако не се присъединят към образувания вече процес**. Обстоятелството, че единият от пострадалите се е спогодил с автора на престъпното деяние, не лишава останалите от правото им на тѣжба. Същото е положението и когато единият от пострадалите е починал.

Съгласно разпоредбата на чл. 80 от НПК, след смъртта на тѣжителя правото на тѣжба преминава върху неговите наследници. Това също е **едно отклонение**, тъй като наследниците не са претърпели пряко и непосредствено вреди от деянието. За разлика от частния тѣжител, който по закон притежава правото да защити своите накърнени права и интереси от определено престъпно посегателство, неговите наследници нямат това право. Те го придобиват след смъртта на тѣжителя-тяхния наследодател. Всеки от тях може да подаде самостоятелна тѣжба от свое име или по пълномощие от името на всички. **Недопустимо е обаче образуването на отделни дела срещу един и същи подсѣдим за едно и също деяние по тѣжба на всеки от наследниците**. В тези случаи всички наследници могат да подадат една обща тѣжба или при преценка на съда да обедини делата.

„Законодателят е предоставил правото на преценка на пострадалия от престъпление преследвано по частна тѣжба да потърси закрива на правата си срещу лицата, които считат, че имат основание за конкретно обвинение”(Решение № 5/ 21. 01. 2003г. по н. д. №628/2002г. , I н. о.). В тѣжбата трябва изрично да са посочени имената на автора на престъпното деяние. Според законодателството и приетата практика не може да бъде подадена тѣжба срещу неизвестен извършител. Ако пострадалият не е изписал точно имената на автора на престъпното деяние в частната тѣжба, следва да му бъде предоставен срок в който да отстрани тази грешка, породена от недоизясненост на обстоятелствата.

В определени случаи когато извършителите на престъпното деяние са повече от едно физическо лице, частният тѣжител може и има правото да посочи всички извършители или само някои от тях. Това зависи, както от волята на пострадалия и желанието му правораздаващия орган да предприеме предвидените в закона процесуални действия спрямо конкретни лица, така и от обективността на ситуацията: дали познава извършителя или извършителите и **дали знае, че има такова право**.

Тѣжителят следва да опише престъплението във формата на свободен разказ, да го индивидуализира по време и място. Това е необходимо, тъй като съда е длъжен да прецени характера на посоченото в тѣжбата деяние и неговата правна квалификация. Ако все пак пострадалият е квалифицирал деянието в тѣжбата си, съдът не е обвързан с това. Негово правомощие е след като установи, че става дума за едно и също престъпление, да поправи грешната квалификация на деянието, изхождайки от фактическите признаци на деянието.

Освен посочените съществуват и други задължителни елементи, а именно прилагане на доказателствата, които подкрепят обвинителната теза на тъжителя, както и искането за образуване на производство и произнасянето на съда с определен съдебен акт.

Друго условие, необходимо за действителността на тъжбата е подписът на нейния подател. Автор на тъжбата трябва да е единствено пострадалият от престъпно посегателство, преследвано по частна инициатива. Други физически лица не могат без съгласието на тъжителя да подпишат документа. Дори когато тъжбата е изготвена от адвокат и той е положил подпис върху нея е задължен да приложи и пълномощно, подписано от тъжителя. В случай, че не е подписана, съдът може да укаже на пострадалия да отстрани този порок, стига да не е изтекъл шестмесечния срок. В рамките на същия срок тъжителят може да поиска да поправи грешката, допусната от него в тъжбата. В този случай съдът е длъжен да му даде срок в който да отстрани пропуската по тъжбата. Според Решение № 304/09. 07. 1997г. по н. д. № 192/1997г. , III н. о. , срокът по чл. 81 от НПК "следва да се изчислява към деня на регистрирането на тъжбата в съда, а не към деня на нейното подписване".

Няма спор в тълкуването на закона / чл. 81 ал. 3 от НПК /, че наказателното производство по тъжба на пострадалия се образува само когато тя е подадена в шестмесечния срок от узнаване на пострадалия за извършеното престъпление. С други думи срокът започва да тече от узнаването за извършеното престъпление.

С изтичането на срока установен в НПК правото на тъжба се погасява. **Този срок не може да се удължава независимо от причините, поради които е пропуснат.** Това означава, че не може да защити правата си относно извършеното спрямо него престъпление. Като се има предвид това и разпоредбите на Наказателно-процесуалния кодекс остава неизяснено при какви обстоятелства пострадалият може да защити правата си от престъпление, което е от частен характер. В тези случаи освен че няма да може да потърси закрила срещу противоположното действие на подсъдимия, но и няма да бъде осъществена наказателната отговорност. Единственият възможен начин пострадалият да бъде обезщетен от осъщественото спрямо него престъпление е материалното право да бъде осъществено по реда на общия исков процес като претенция за непозволено увреждане.

Когато поради незнание или други причини тъжбата е подадена в прокуратурата или до органите на предварителното производство, независимо с каква правна квалификация, срокът установен в чл. 81 ще бъде спасен.

Едно от задълженията на подателя на частната тъжба е да внесе дължимата държавна такса. Ако все пак пострадалият е **пропуснал това свое действие**, съдът следва да му даде възможност за внасянето ѝ или за представянето на доказателства за това. Неизпълнението на това задължение не води автоматично до прекратяване на производството по делото след като тъжбата е внесена в рамките на срока по чл. 81 от НПК, в противен случай прекратяването на делото ще доведе до ограничаване на правата на частния тъжител. Трябва да се отбележи, че внасянето на държавна такса е по-скоро технически въпрос, който не е свързан процесуалните права, още по-малко на правото да се образува наказателно производство по почин на пострадалия в определения от закона срок.

Изясняването на тези обстоятелства относно съдържанието на тъжбата са от изключително значение, тъй като те са едно от условията за прекратяване на наказателното производство от частен характер. За да бъде избегнато това е необходимо пострадалият да получи необходимата информация относно правото му да подаде тъжба срещу конкретно посочено от него лице и изискванията относно съдържанието на тъжбата. Дори едно от тези елементи да не е налице, наказателно производство за престъпление от частен характер не може да бъде образувано, а когато е образувано трябва да бъде прекратено. **Това естествено ще доведе за**

тъжителя до неосъществяване правото на защита от конкретното престъпление. От друга страна подсъдимият няма да получи адекватно на извършеното от него наказание. Независимо от това, съдът не може да образува служебно наказателното производство, тъй като в НПК е предвидено за тези престъпления производството да се образува и ръководи само чрез подаване на редовна тъжба. Затова би трябвало да се предвидят възможности извън хипотезите на чл. 48, чл. 49 и чл. 50 от НПК при които производство от частен характер да се движи по общия ред, ако пострадалият не е в състояние да реализира сам правата си, дори и срокът предвиден в чл. 81 от НПК да е изтекъл. Това ще допринесе за по-благоприятно решаване на правния спор.

Тъй като някои от недостатъците и пропуските в тъжбата могат да бъдат отстранени, съдебният състав може да даде срок в който те трябва да бъдат отстранени от тъжителя, стига да не е изтекъл шестмесечния срок за подаване на тъжбата. За неточности като липса на подпис, неточно изписване имената на извършителите на престъплението могат да бъдат отстранени както по инициатива на тъжителя, така и когато съдът след като е констатирал тези неточности е определил срок, в който те трябва да бъдат отстранени. Когато пострадалият не може да се справи сам, може да поиска съдействие съответните съдебни органи. Нещо повече, съдът би трябвало да прояви активност като укаже на тъжителя наличието на такава възможност ясно и точно с конкретните действия, които е необходимо да се извършат.

След като се извърши проверка на съдържанието на тъжбата и останалите изисквания, съдът преценява дали са налице условията за образуване на съдебно производство. Ако са налице положителни условия, а именно тъжбата е допустима и съдържа установените в НПК изисквания, съдът се произнася с разпореждане, с което дава ход на тъжбата –чл. 247 ал. 1 т. 2 от НПК. Редовната тъжба има значение не само за тъжителя, но и за подсъдимия. Тъжителя трябва да доказва осъществено спрямо него престъпление и неговото авторство, а подсъдимият следва да доказва неговата липса на вина и липса на авторство.

Когато тъжбата има пороци и същите не са отстранени в указания от съда срок, тя се връща с разпореждане на председателя на съда. Това действие на съда може да се обжалва пред тричленен състав на въззивния съд.

Като се има предвид принципът за служебното начало в наказателния процес, подаването на частна тъжба представлява съществено отклонение от процесуалните правила. Ето защо тя представлява важен институт, тъй като от една страна съдържанието на тъжбата е основание да се образува наказателно преследване от частен характер, а от друга е предпоставка за прекратяване на производството.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Илкова, Ралица, Наказателни дела от частен характер, сборник съдебна практика 1955-2004, 2005;
2. Павлов, Стефан Г. Наказателен процес на Република България, обща част, 1989, 1996;

За контакти:

Нели Василева Стоянова, редовен докторант по Наказателен процес към Югозападен Университет "Неофит Рилски", Правно –исторически факултет, Катедра: Публично-правни науки и публичен мениджмънт, телефон за контакт: 08833395979, e-mail: kamalteaia@abv.bg

Докладът е рецензиран.